

De vakbeweging: Strategienotities

Overwegingen n.a.v. de bundel *Positie en Strategie Vakbeweging*

Onderstaande tekst is er één uit een reeks webartikelen onder de titel 'De vakbeweging: strategienotities'.

- Alle artikelen [in één pdf-bestand](#).
- Alle artikelen [afzonderlijk](#)
- Download de bundel '[Positie en Strategie Vakbeweging](#)'

Deze 'Notities' zijn ontstaan uit een concept-blog over de in juni 2018 door De Burcht, Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, uitgegeven bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging'¹. De definitieve blog is omgebouwd naar een korte introductie op deze 'Notities'.

(<https://kanttekenen.blogspot.com/2018/10/gelezen-positie-en-strategie.html>).

De 'Notities' zijn geschreven vanuit de hoop een bijdrage te leveren aan discussie en reflectie over het onderwerp 'strategie van de vakbeweging'. Met het oog op die doelstelling staat de tekst open voor aanvullingen, correcties en 'voortschrijdend inzicht'.

Reageren? Mail naar jan@verhagen-bakker.nl

De afzonderlijke artikelen zijn te downloaden [via deze link](#).

Ter introductie

Hoe relevant is onderzoek naar strategie en positie van de vakbeweging, in dit geval met name de FNV²?

Zeer relevant! Heel eenvoudig omdat een FNV *zonder* eenduidige, verbindende en breed gedragen strategische uitgangspunten *stuurloos-los-zand* is.

De FNV heeft na de bijna-implosie tussen 2011³, het Pensioenakkoord, en 2012, het 'besluit van Dalfsen'⁴, een reeks tumultueuze jaren achter de rug. En zich, zo meent de auteur, daarvan allesbehalve hersteld.

¹ Letterlijke titel: '[Positie en strategie vakbeweging, beschouwingen, analyses en voorstellen](#)' (redactie Wim Eshuis/ Saskia Boumans - Amsterdam 2018). In deze tekst is de vrijheid genomen om de taalkundig niet bepaald charmante titel te 'converteren' naar analogie met de naam van de betreffende werkgroep: 'Positie en strategie *van de* vakbeweging' <https://www.deburcht.nl/userfiles/file/Publicatie%20positie%20en%20strategie%20vakbeweging%20WB%20de%20Burcht%20%26%20FNV%281%29.PDF>

² De bundel behandelt weliswaar 'vakbewegingsbrede' problemen, maar is feitelijk sterk 'FNV-gericht'. Voor deze 'notities' is die keuze uitdrukkelijk gemaakt, in de eerste plaats vanwege onvoldoende kennis van de andere stromingen binnen de Nederlandse vakbeweging.

³ Feitelijk zijn er 2 akkoorden geweest: juni 2010 tussen werkgevers en werknemers (Stichting van de Arbeid) en juni 2011 (tripartiete, met ook minister Kamp aan tafel). Dit laatste akkoord was aanleiding tot het conflict tussen vakcentrale FNV en enkele grote aangesloten bonden. De link naar VNO/ NCW is bewust gekozen vanwege de overzichtelijke chronologie onderaan het artikel. En omdat 'een kijkje in de werkgeverskeuken', zeker in dit geval, boeiend is. <https://www.vno-ncw.nl/forum/pensioenakkoord-het-uur-van-de-waarheid>

⁴ Akkoord van Dalfsen, waarmee de grondslag wordt gelegd voor de huidige FNV: <http://www.solidariteit.nl/Documenten/2011/besluitenlijst-fnv-3-december-2011.pdf>

Eén van de meest riskante kenmerken van dit onvoltooide herstel is...het ontbreken van eenduidige, verbindende en breed gedragen strategische uitgangspunten⁵.

Een diepgravende analyse van positie en strategie van de vakbeweging over de laatste 40 jaar, de reactie(s) op de sinds begin jaren '80 voltrokken 'neoliberale draai', de gevolgen daarvan en met name de daaruit te trekken lessen, is dan ook meer dan welkom.

Een noodzakelijke, maar ook uiterst complexe opdracht, zeker als tevens wordt nagedacht over dilemma's, die moeten resulteren in duidelijke keuzes en een toekomstgericht perspectief. De FNV zelf wekt overigens soms de indruk voldoende strategisch houvast en positionering te kunnen ontleen aan de Congresresolutie⁶ van 2017 en aan het MeerjarenBeleidsPlan 2017-2021⁷. Een betwistbare gedachte. Voor zover de FNV beschikt over strategische en positionerende lijnen, zijn die weinig helder en concreet, trekken nauwelijks lering uit het verleden, zijn verre van breed gedragen en mede daardoor onvoldoende herkenbaar in de vakbondspraktijk. De leden van het huidige Dagelijks Bestuur van de FNV en hun beleidsadviseurs lijken vooralsnog niet bij machte deze situatie te doorbreken.⁸

Dat maakt een vanuit wetenschappelijke hoek geredigeerde bundel als 'Positie en strategie van de vakbeweging' niet alleen relevant, maar ook urgent.

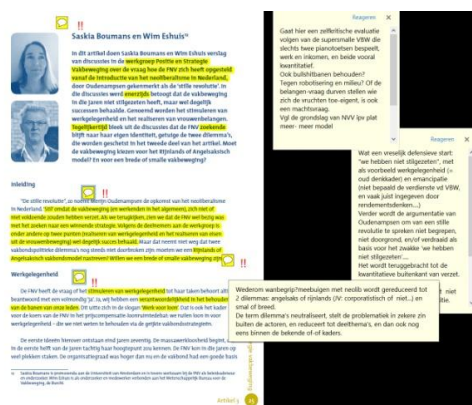
Het is dan ook verheugend dat de rondetafelconferentie in november 2016⁹ en het vervolg daarop, inclusief de in juni 2018 verschenen bundel, zich sterk hebben gericht op 'strategie'.

Deze hierop voortbordurende 'Notities' bevatten de visie van de auteur op een aantal onderwerpen die in 'Positie en Strategie van de Vakbeweging' aan de orde komen, naast soms forse kritische kanttekeningen. Overigens zonder grotere pretentie dan - hopelijk - het leveren van een bijdrage aan verdere discussie.

november 2018 - Jan Verhagen

(tot december 2016 beleidsadviseur bij de FNV, daarna vakbondsvrijwilliger)

Verantwoording

De publicatie 'Positie en strategie van de vakbeweging' is, op het moment waarop deze Verantwoording wordt geschreven, alweer een half jaar oud.

De eerste voorganger van deze 'Notities' is dat óók: een compacte (concept-)blog, geschreven eind juli 2018.

Een reden voor de lange periode, voorafgaand aan het 'publiek maken', zijn de vele gedachten en kanttekeningen die opkomen bij het lezen van de artikelen in de bundel. Zie de afbeelding links ter illustratie.

De artikelen in de bundel laten een grote diversiteit aan onderwerpen, beschouwingen en gedachtesprongen zien,

⁵ Dit komt onder andere tot uiting in het noch inhoudelijk noch qua uitvoering erg consistent verlopende 'FNV-Offensief'.

Zie ook <https://www.verhagen-bakker.nl/vakbond/offensief/>

⁶ <https://www.fnv.nl/congresresolutie-2017.pdf>

⁷ <https://www.fnv.nl/site/over-de-fnv/1177467/1125396/1125411/meerjarenbeleidsplan-fnv-2017-2021.pdf>

⁸ Ik heb zelden zo vaak uit een Congresresolutie en Meerjarenbeleidsplan horen citeren als in de eerste 7 maanden van 2018. Meestal zonder duiding, toelichting of praktische uitwerking, en vooral een indruk achterlatend van strategische en inhoudelijke armoede.

⁹ <https://www.fnv.nl/site/over-de-fnv/ons-werk/1257831/Rondetafelconferentie-verslag.pdf>

wat het vinden en vasthouden van 'de rode draad' niet altijd eenvoudig maakt.

Veel vragen, analyses en stellingnames vergen extra 'spitwerk', om ze op hun merites te kunnen beoordelen, te meer omdat enkele, vanuit het onderwerp 'strategie' bekeken, 'kernartikelen' nauwelijks aan bronvermelding doen¹⁰.

Dat alles bij elkaar maakt het samenballen van (kritisch) commentaar in een per definitie compacte blog niet eenvoudig. Onderbouwing van en toelichting op conclusies zijn, gezien de beperkingen die zo'n korte 'recensie' stelt, nauwelijks mogelijk. Kritiek daarop is echter niet alleen begrijpelijk, maar ook terecht.

De richting van de kritische opmerkingen, die over de eerste concepten zijn gemaakt, heeft ook in ander opzicht tot vertraging, maar een zeer zinvolle vertraging, geleid. De eerste tekstversies leggen namelijk een overwegend en kritisch accent op structuur en opbouw van de bundel als geheel en van de afzonderlijke artikelen. Daarop haken dan uiteraard ook de reacties in.

Een zwaar accent (blijven) leggen op deze vormaspecten zou de eventuele discussie verder focussen in de richting van opzet- en structuuraspecten, in plaats van op het meest wezenlijke: de inhoud.

Hoewel mijn mening over opzet en structuur van de bundel - rommelig en ongericht - ongewijzigd is¹¹, hebben bovenstaande overwegingen uiteindelijk tot deze uitgebreidere tekst geleid.

Daarin is gepoogd inhoudelijke input voor nader onderzoek en analyse aan te dragen. Daarnaast en op basis daarvan worden kritische opmerkingen nader onderbouwd en toegelicht met de aandacht vooral op inhoud.

In deze 'Notities' wordt vrij uitgebreid ingegaan op een aantal vakbondsstrategische vraagstukken. Schets van ontwikkelingen, analyse en strategische voorzetten wisselen elkaar af.

Dit wordt verbonden met een kritische analyse van de wijze waarop deze thema's in de bundel 'Positie en strategie van de vakbeweging' worden behandeld.

Om de 'verbinding' met *'Positie en strategie van de vakbeweging'* binnen het blikveld te houden, zijn de hoofdstuktitels waar mogelijk geënt op de overeenkomstige onderwerpen die in de betreffende bundel worden aangesneden. Een aantal, naar de mening van de auteur minder op het centrale thema (positie en strategie) van de bundel inhakende artikelen komt in deze 'Notities' niet of nauwelijks aan de orde.

Aan het eind van de 'Notities' ook enkele meer theoretische beschouwingen over begrippen als strategie. Het was misschien logischer geweest daarmee van start te gaan, in die volgorde is er aanvankelijk ook geschreven. Maar dat zou de toegankelijkheid geen goed hebben gedaan, vandaar de keuze om deze artikelen achteraan op te nemen.

Zoals al in een voetnoot bij het 'ter introductie' gemeld: dit artikel beperkt zich in hoofdzaak tot de FNV, ook al wordt vaak het woord 'vakbeweging' gebezigd. Dit gebeurt deels op stilistische gronden, maar ook vanuit de overweging dat andere vakcentrales nogal wat kenmerken (en problemen) gemeen hebben met de FNV. Een FNV die overigens óók grotendeels 'voorwerp van onderzoek' is in de bundel die de aanleiding tot deze 'Notities' vormt.

Tot slot: wat begonnen is als een blog, daarna is uitgegroeid tot artikel, is langzaam maar zeker een 'boekwerk' geworden. Om 'shoppen' te vergemakkelijken, zijn de hoofdstukken ook als afzonderlijke pdf's neergezet.

¹⁰ Het gaat hier in het bijzonder om *'De vakbeweging tijdens de 'stille revolutie'* en *'De vakbeweging in de driehoek markt, samenleving, klasse'*

¹¹ Een toelichting hierop is te vinden in Hoofdstuk 10 van deze 'Notities'

1. De 'stille revolutie' in Nederland

Stille revolutie en corporatisme

Merijn Oudenampsen geeft in de bundel 'Positie en Strategie van de vakbeweging' beknopt, maar zeer helder weer waarom in tegenstelling tot de opmars van het neoliberalisme in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, dat proces in Nederland relatief geluidloos verlopen is, en de positie van de vakbeweging niet of nauwelijks ter discussie heeft gestaan.

Eén van de belangrijkste oorzaken van deze gang van zaken is het in Nederland dieper en langer dan in de meeste andere landen gewortelde neocorporatisme.

"Neocorporatisme" is de naoorlogse variant van corporatisme. De in relatie tot de vakbeweging meest relevante definitie¹² van dat corporatisme komt van Harmsen en Reinalda. In het corporatisme worden *"alle klassen en groepen...gezien als organen die ieder even onmisbaar zijn en zonder elkaar niet kunnen bestaan. In een lichaam heeft elk orgaan een eigen plaats en taak waar niets aan te veranderen valt. In deze gedachtegang zijn ook de ondernemers- en de arbeidersklasse op elkaar aangewezen en even nodig."*¹³

Daarmee onderscheidt het corporatisme zich vooral van de socialistisch georiënteerde vakbeweging, de sociaaldemocratie, en andere linkse organisaties van vóór de oorlog. Die gingen alle uit van een fundamentele *belangen- en machtstegenstelling* tussen kapitaal en arbeid, althans in beginsel. De grondslag van de christelijke en katholieke vakbeweging daarentegen was sterk verbonden met het corporatisme: de *belangengemeenschap* tussen 'patroon' en arbeider.

Kort voor de oorlog maakte óók de sociaaldemocratie een zwaai naar het corporatisme: de SDAP zwoer het begrip 'klassenstrijd' af, en anticrisisplannen, zoals in België het Plan de Man, en in Nederland het daardoor geïnspireerde Plan van de Arbeid, ademden een in de kern corporatistische geest¹⁴. Daarmee zouden zij in Nederland de wegbereider worden van de naoorlogse wederopbouwgedachte, waarin werkgemers, overheid en vakbonden de onderlinge tegenstellingen ondergeschikt, zo niet passé achtten¹⁵.

Een belangrijk motief om na de oorlog de toevoeging 'neo' te gaan gebruiken is de sterke nadruk op een democratische overlegeconomie¹⁶. Immers het corporatisme van voor de oorlog is op den duur uitgegroeid tot het ideologisch fundament van nazisme en fascisme in Portugal, Italië, Duitsland en Spanje. Een duidelijke afgrenzing daarvan is dan van wezenlijk belang.

Werknemersbelangen en polderinstituties

De tripartiete samengestelde SER en de Stichting van de Arbeid, waarin werkgevers en vakbeweging bilateraal, 'onder elkaar', overleggen, zijn overigens niet primair in het leven geroepen om het lot van werknemers te verbeteren, *'om er wat te halen'*, zoals vakbondsdiscussianten anno 2017-2018 dat uitdrukken. Het zijn in oorsprong *vooral* organen tot behoud van arbeidsrust, tot matiging van werknemerseisen en om werknemers te weerhouden van mogelijke gedachten aan een breuk met de bestaande maatschappelijke orde¹⁷.

Windmuller spreekt in dit verband over de 'dubbelrol van vakbondsleiders': *"Zij behielden hun*

¹² Ook over de term corporatisme circuleren vele (soms sterk verschillende) definities

¹³ Harmsen en Reinalda: 'Voor de bevrijding van de arbeid'-Nijmegen 1975 - Voetnoot 144 op blz. 144 (geen tikfout...).

¹⁴ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Corporatisme>

¹⁵ Misschien door Hyman niet zo bedoeld, maar het archetype 'maatschappij' van de 'eternal triangle' lijkt sterke overeenkomsten te hebben met dit (neo-)corporatistische denken.

¹⁶ P. LANGENBERG Adviesorganen en neo-corporatisme - Idee'66 I jaargang 5 nummer I maart 1984 I blz. 17 - na te slaan op http://dnpprepo.ub.rug.nl/3541/1/Idee66_1984_01_p17_Langenberg.pdf

¹⁷ Vgl. Harmsen/ Reinalda, blz.230: "De Stichting werd in 1943 zodanig opgezet dat de vakorganisaties zich nadrukkelijk verplichtten de kapitalistische maatschappij en de overheersende positie van de ondernemers in het bedrijfsleven niet aan te tasten"

traditionele plaats als vertegenwoordigers van hun leden, maar haast onmerkbaar werd hier een nieuwe functie aan vastgekoppeld...namelijk de taak om de werknemers te disciplineren.”¹⁸

In het kader van de oprichting van de Stichting van de Arbeid wordt overeengekomen dat de Nederlandse Vakbeweging, als wisselgeld voor erkenning en ‘meedoen’ op nationaal niveau, af zal zien van haar streven naar medebeheer van werknemers op het niveau van de onderneming. Hieruit concluderen verschillende auteurs¹⁹ dat de vakbeweging bij het tot stand komen van de naoorlogse polder het meest heeft moeten inleveren.

In de woorden van Windmuller: *“De meest fundamentele concessie kwam van de kant van de werknemers, die, in ieder geval voorlopig, afzagen van enige aanspraak op een actieve rol van de werknemers in het bedrijfsbeheer, in ruil voor een ruime vertegenwoordiging in officiële economische lichamen ter advisering van de regering”²⁰*. En hij vervolgt: *“Deze voorkeur voor medebesturen op het nationale vlak boven medezeggenschap op het niveau van de onderneming is van grote betekenis geweest voor de verdere ontwikkeling. Het vakbewegingskader gaf als het ware de voorkeur aan de emancipatie van de organisatie zelf boven die van de werknemers op de plaats van hun arbeid.”²¹*

Al met al is het niet helemaal verbazingwekkend als ook het veelgeroemde 'poldermodel' regelmatig als vorm van corporatisme (met of zonder 'neo') wordt omschreven.

Meer factoren aan de basis van de stille revolutie

Een niet onbelangrijke andere factor in de 'stille revolutie': naast het 'ingebakken' (neo)corporatisme hebben ook de technocratische (no-nonsense²²) verpakking en de diepingrijpende gevolgen van de economische crisis geholpen bij het voltrekken van een 'stille' revolutie: *“Er was geen verhitte ideeënstrijd met de keynesianen, en zeker geen oorlogsverklaring aan de vakbonden. De hervormingen hadden een technocratisch karakter, en werden door Lubbers aan de man gebracht met de slogan ‘no-nonsense’.”²³*

Wie het neoliberalisme onderzoekt, zal stoten op een enorme stapel publicaties. De een dieper gravend dan de ander²⁴. Een - incompleet - overzicht is te vinden in bijlage 7.

Als 'standaardwerk' zou kunnen worden genoemd 'A brief history of neoliberalism' van David Harvey²⁵. Overigens ook te verkennen via video's op YouTube²⁶.

¹⁸ Windmuller/De Galan, deel I, blz 45, blz.78

¹⁹ Harmsen/ Reinalda (blz. 230) citeren op dit aspect integraal Windmuller

²⁰ Windmuller/De Galan, deel I, blz. 94

²¹ Windmuller/de Galan deel I, blz.94-95

²² Minister-president Lubbers

²³ Oudenampsen, bundel blz. 11

²⁴ Ook de auteur van deze 'notities' heeft eerder (internet-)aandacht aan het onderwerp besteed. Uit bescheidenheid (...) worden de belangrijkste daarvan aan het slot van de notities vermeld.

²⁵ <http://www.oupcanada.com/catalog/9780199283279.html#>

²⁶ deel 1 (van 5) op <https://www.youtube.com/watch?v=PkWWM0zNNrQ>